

วารสาร
ประวัติศาสตร์
ธรรมศาสตร์

THE THAMMASAT
JOURNAL
OF
HISTORY

พัฒนาการจากสโมสรนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
สู่องค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ในบริบททางการเมืองระหว่างปี 2484-2516
Development of Thammasat University Student Union
in Thai Political Context 1941-1973 C.E.*

พรณัฏฐิพย์ เพ็ชรวิจิตร
Phanthip Petchvichit

อาจารย์ประจำสาขาวิชาศิลปศาสตร์
แขนงวิชาไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
E-mail: p.petchvichit@gmail.com

*ได้รับบทความเมื่อวันที่ 29 กรกฎาคม 2561; แก้ไขวันที่ 4 มกราคม 2562; อนุมัติให้จัดพิมพ์วันที่ 17 มกราคม 2562.

บทคัดย่อ

บทบาทของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในวิกฤตการณ์เมืองไทยในเดือนตุลาคม 2516 เป็นที่รับรู้ในวงกว้าง บทบาทและแนวคิดของนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้รับการศึกษาและนำเสนออย่างกว้างขวาง อย่างไรก็ตาม องค์การนักศึกษาของสถาบันนี้เป็นโครงสร้างสำคัญในการทำกิจกรรมของนักศึกษามหาวิทยาลัย ถูกสร้างและพัฒนาควบคู่กับมหาวิทยาลัยและนักศึกษามาหลายทศวรรษแต่กลับไม่ได้รับความสนใจศึกษาเท่าที่ควร แม้ว่าองค์การนี้จะมีผลกระทบต่องานสถาบัน การศึกษาและการเมืองระดับชาติ บทความนี้จึงมุ่งศึกษากำเนิดและพัฒนาการขององค์การนักศึกษาในบริบทประวัติศาสตร์การเมืองที่มีความสำคัญกับทั้งนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และของคนไทย เพื่อแสดงให้เห็นว่าองค์การนักศึกษานี้เป็นแรงผลักดันที่อยู่เบื้องหลังการเคลื่อนไหวทางการเมืองของนักศึกษามาโดยตลอด

คำสำคัญ: สโมสรนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, องค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ประวัติศาสตร์การเมืองไทย

Abstract

The political role of Thammasat University in Thai political crisis in October 1973 is widely recognized, and the significant role and ideas of Thammasat students had been widely studied and publicized. However, the student union, which has been the essential structure in activities of Thammasat students and was established and developed alongside the university and students for many decades, did not receive similar recognition despite its an impact on both the institution and national politics. This article studies the origin and evolution of Thammasat student union in the context of political history that is significant for Thai people and Thammasat people, to show that the union has always motivated the political activities of Thammasat students.

Keywords: Thammasat University Student Union, Thai political history

1. บทนำ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากำเนิดและพัฒนาการขององค์กรของนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ตั้งแต่ครั้งที่ยังคงมีที่มาจากการแต่งตั้ง จนกระทั่งกำเนิดเป็นองค์กรของนักศึกษาที่มีที่มาจากการเลือกตั้ง ว่ามีแนวคิดและกระบวนการในการเปลี่ยนแปลงรูปแบบอย่างไร นอกจากนี้ยังมุ่งวิเคราะห์ผลกระทบทางการเมืองที่มีต่อสโมสรนักศึกษาและองค์การนักศึกษว่าบริบทการเมืองในแต่ละช่วงเวลามีผลต่อสโมสรนักศึกษาและการเปลี่ยนแปลงไปสู่องค์กรนักศึกษาอย่างไร

นอกจากนี้ การที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เป็นมหาวิทยาลัยที่มีบทบาททางการเมืองเป็นอย่างมาก และมีกิจกรรมของกลุ่มนักศึกษา เช่น การจัดตั้งกลุ่มสหภาพนักเรียน การเผยแพร่สื่อสิ่งพิมพ์ รวมไปถึงงานกีฬานักศึกษาที่มีเนื้อหาเสียดสีการเมือง โดยกิจกรรมต่างๆ ของนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ส่วนใหญ่อยู่ภายใต้การดูแลและความคุมหรือเกิดจากการมีส่วนร่วมของสมาชิกองค์กรที่มีชื่อว่า สโมสรนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (สมธ.) ซึ่งต่อมาได้เปลี่ยนรูปแบบเป็นองค์กรนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (อมธ.) องค์กรนี้มีบทบาทสำคัญในการจัดกิจกรรมของนักศึกษา ดังนั้น การศึกษาพัฒนาการขององค์กรทั้งสองจะช่วยให้เราเข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรทั้งสอง รวมไปถึงกลุ่มต่างๆ ภายในองค์กรและบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องในองค์กรกับบริบททางการเมืองในแต่ละช่วงเวลาได้เป็นอย่างดี

2. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และกิจกรรมนักศึกษา ก่อนการก่อตั้งสโมสรนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ระหว่างปี 2477-2484

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ก่อตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 27 มิถุนายน 2477 ภายใต้นามว่า “มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง”¹ นายปรีดิพนมยงค์ เป็นผู้ก่อตั้งและผู้ประศาสน์การ มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เป็นตลาดวิชา² เพราะผู้ก่อตั้งมีความต้องการให้มหาวิทยาลัยแห่งนี้เป็น “การเปิดฐานการรับรู้ของประชาชนให้กว้างขวาง”³ ดังนั้น ในช่วงระยะเวลาที่เป็นตลาดวิชาจึงมีนักศึกษาเป็นจำนวนนับหมื่นคน ส่วนใหญ่แล้วล้วนเป็นนักศึกษาที่ทำงานไปด้วย ทั้งยังมีนักศึกษาจำนวนไม่น้อยที่อยู่ในต่างจังหวัด ทำให้นักศึกษาที่จะเข้ารับฟังการบรรยายจึงมีจำนวนน้อยมาก เมื่อเทียบกับจำนวนนักศึกษาที่ลงทะเบียนเรียน

ระยะแรกมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เปิดสอนหลักสูตรเดียว คือ ธรรมศาสตร์บัณฑิต มีเนื้อหาครอบคลุมทั้งทางด้านการเมืองและเศรษฐศาสตร์ จนกระทั่งในปี 2492 ได้แบ่งเป็น 4 คณะ ได้แก่ คณะ

¹ ภายหลังถูกเปลี่ยนชื่อเป็นมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในปี 2495

² มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มีการเรียนการสอนในรูปแบบตลาดวิชา ซึ่งนักศึกษาไม่จำเป็นต้องเข้าชั้นเรียน เพียงแต่ซื้อคำบรรยายที่อาจารย์ได้จัดทำเป็นหนังสือเพื่อนำไปศึกษาด้วยตนเองแล้วเข้าสอบไล่ตามกำหนด ลักษณะคล้ายกับมหาวิทยาลัยเปิดในปัจจุบัน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มีการเรียนการสอนในรูปแบบนี้จนกระทั่งในปี 2503 จึงได้จัดให้มีการสอบคัดเลือกเข้าศึกษา

³ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, รายงานการวิจัย เรื่อง ประวัติมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (กรุงเทพฯ: เสนอต่อสถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), 2532, 1: 4.

นิติศาสตร์ คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี คณะรัฐศาสตร์ และคณะ
เศรษฐศาสตร์ การปิดตลาดวิชาเมื่อปี 2503 ทำให้นักศึกษาต้องเข้ารับ
ฟังการบรรยาย จึงมีโอกาสนในการรวมกลุ่มทำกิจกรรมมากขึ้น นอกจากนี้
นี้การก่อตั้งคณะศิลปศาสตร์ในอีกสองปีต่อมา ซึ่งรับผิดชอบสอนวิชา
พื้นฐาน เช่น ธรรมชาติวิทยา สังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ ภาษาไทย
และภาษาอังกฤษ ที่นักศึกษาทุกคนจะต้องเรียนในชั้นปีที่ 1 และ 2
แม้ว่าในปี 2507 จะได้มีการปรับหลักสูตรให้นักศึกษาต้องศึกษาวิชาใน
คณะศิลปศาสตร์เพียงปีเดียว แต่นั่นก็ทำให้นักศึกษามีความรู้และความ
สนใจเกี่ยวกับสังคมอย่างรอบด้านไม่ว่าจะเป็นด้านการเมือง เศรษฐกิจ
และสังคม ต่อมานักศึกษาเหล่านี้เองที่จะกลายเป็นต้นเค้าความคิด
ปัญญาชนในทศวรรษ 2500 อาจเรียกได้ว่านักศึกษามหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์เป็นปัญญาชนกลุ่มใหม่ที่ทำให้ความสนใจกับปัญหาของ
สังคมเป็นอย่างมาก โดยได้สะท้อนแนวคิดเช่นนี้ออกมาผ่านการจัด
กิจกรรมที่เริ่มมีการรวมตัวกันของนักศึกษาเต็มเวลามากขึ้นภายหลัง
จากการปิดตลาดวิชาและจากการที่นักศึกษาต้องเรียนวิชาของคณะ
ศิลปศาสตร์รวมกันในระดับปีที่ 1

ในระยะแรกเริ่มมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มีการจัดการเรียน
การสอนในรูปแบบตลาดวิชามีผลทำให้นักศึกษาที่เข้าฟังการบรรยาย
ที่มหาวิทยาลัยมีจำนวนน้อยมาก อีกทั้งนักศึกษาส่วนใหญ่มักเป็น
นักศึกษาที่ต้องทำงานขณะเรียนไปด้วย นอกจากนี้ยังมีนักศึกษาสวน
ภูมิภาคเป็นจำนวนมากที่ไม่ได้เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกับกิจกรรมของ
มหาวิทยาลัย การรวมตัวเป็นกลุ่ม ชุมชน และทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน
แทบจะไม่เกิดขึ้นเลย จะมีก็แต่เพียงกิจกรรมที่ทางมหาวิทยาลัยประกาศ
รับสมัครนักศึกษาเพื่อเข้าร่วม เช่น ในงานฉลองรัฐธรรมนูญที่จัดขึ้นเป็น

ประจำปีในวันที่ 10 ธันวาคม⁴ และการแข่งขันฟุตบอลประเพณี⁵ ซึ่งมีนักศึกษารวมศาสตร์เข้าร่วมกิจกรรมไม่มากนัก จากบทสัมภาษณ์ของคุณฐฎฐิ สุธธิตสงคราม ศิษย์เก่าที่ได้ศึกษาอยู่ในช่วงเวลาดังกล่าว เล่าว่า “ไม่มี [กิจกรรม] . . . สมัยนั้นไม่มี เพิ่งมาเกิดตอนหลัง . . . ไม่มีเรื่องไม่เห็นมีอะไร ไม่มีจริงๆ ความเจริญของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์นี้เป็นตอนหลัง สมัยผมไม่มีอะไรแต่ได้ฟังเลคเชอร์ก็ดีแล้ว”⁶ สภาพการณ์ยังคงดำเนินอยู่เช่นนี้ต่อไปจนกระทั่งในปี 2484 จึงมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น

การบังคับใช้ “ข้อบังคับแผนกสโมสรมหาวิทยาลัย พุทธศักราช 2484” ก่อให้เกิดกิจกรรมนักศึกษาในรูปแบบองค์กรอย่างเป็นทางการ กำหนดให้กิจการของสโมสรเป็นหน้าที่ของคณะกรรมการสโมสร ซึ่งได้มาจากการแต่งตั้งทั้งหมดอีกทั้งยังเป็นเจ้าหน้าที่ของมหาวิทยาลัยและนักศึกษากลุ่มน้อยที่เคยร่วมกิจกรรมกันมาก่อนหน้านี้ ดังจะได้กล่าวถึงรายละเอียดความเปลี่ยนแปลงครั้งนี้ในหัวข้อถัดไป

⁴ งานเทศกาล “ฉลองรัฐธรรมนูญ” มีประจำทุกวันที่ 10 ธันวาคม ของปี 2477-2479 ในงานนี้จะมีหรัสพียงใหญ่ มีการจัดประกวดนางสาวสยามงานเดินลีลาศ การออกร้านจำหน่ายผลิตภัณฑ์จากต่างประเทศ

⁵ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, รายงานการวิจัย เรื่อง ประวัติมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 1: 50.

3. สโมสรนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และบริบทแวดล้อมระหว่างปี 2484-2514

พัฒนาการของสโมสรนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ระหว่างปี 2484-2514 มีรายละเอียดดังนี้

1) สโมสรนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และบริบท แวดล้อม ปี 2484-2500

ตาม “ข้อบังคับแผนกสโมสรมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
พุทธศักราช 2484” กำหนดให้กิจการของสโมสรเป็นภาระของคณะ
กรรมการสโมสรซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ของมหาวิทยาลัยและนักศึกษาจำนวน
ไม่มากที่ได้รวมตัวกันเป็นกลุ่มก้อนทำกิจกรรมอยู่ก่อนหน้านั้นแล้ว
ได้แก่ พวกนักกีฬา เจ้าหน้าที่มหาวิทยาลัยส่วนใหญ่ซึ่งเป็นนักศึกษา
เอง และนักเรียนเตรียม มธก.⁶ การมีองค์กรดูแลการทำกิจกรรมของ
นักศึกษาอย่างเป็นทางการนี้ ทำให้กิจกรรมของนักศึกษามีชีวิตชีวา
มากขึ้น แต่กิจกรรมของนักศึกษาก็ยังคงจำกัดเฉพาะกิจกรรมที่ฝ่ายบริหาร
ของมหาวิทยาลัยเป็นผู้ริเริ่ม เช่น สรวัดรณาสืบ การร่วมกิจกรรม
งานรัฐพิธีและงานฟุตบอลประเพณี นอกจากนี้ยังมีกิจการลับ นั่นก็คือ

⁶ มีเพิ่มเติมว่า “โรงเรียนเตรียมปริญญามหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และ
การเมือง” ก่อตั้งขึ้นในปี 2481 เนื่องมาจากการที่มหาวิทยาลัยตระหนักว่านักศึกษา
เป็นจำนวนมากที่เข้ามาศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยมีพื้นฐานความรู้ไม่เพียงพอ
ดังนั้น การก่อตั้งเตรียม มธก. ก็เพื่อเป็นการยกระดับมาตรฐานความรู้ของนักศึกษา
นักเรียนเตรียม มธก. เป็นกลุ่มที่มีกิจกรรมทางการเมืองสูงมากในขณะนั้น ในขณะที่
ที่นักศึกษารวมศาสตร์ยังไม่สามารถรวมตัวกันเป็นกลุ่มก้อนเพื่อทำกิจกรรม เตรียม
มธก. ได้ถูกยกเลิกไปในปี 2490 (รุ่นสุดท้าย คือ ปี 2488 ซึ่งจบการศึกษาในปี 2490)

ขบวนการเสรีไทยในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ทั้งหมดนี้อยู่ภายใต้การดูแลของคณะกรรมการที่เป็นอาจารย์ รวมถึงกิจกรรมที่นักศึกษาได้รวมตัวกันจากความเห็นพ้องต้องกัน โดยยังไม่ได้มีองค์กรและผู้แทนของนักศึกษาเองเป็นผู้ดูแล เช่น การรวมกลุ่มประท้วงไม่ยื่นเคารพรูปจอมพล ป. พิบูลสงคราม กิจกรรมในช่วงของการบังคับใช้ “ข้อบังคับแผนกสโมสรมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พุทธศักราช 2484” ยังคงอยู่ภายใต้การควบคุมของเจ้าหน้าที่มหาวิทยาลัย แม้บางคนเป็นนักศึกษาของมหาวิทยาลัยด้วยในเวลาเดียวกัน แต่ก็หาใช่องค์กรของนักศึกษาที่บริหารงานโดยนักศึกษาอย่างแท้จริง⁷

จนกระทั่งได้มีการออก “ระเบียบการสโมสรมหาวิทยาลัย พุทธศักราช 2491”⁸ มาบังคับใช้ ข้อบังคับนี้เกิดจากการที่นักศึกษาคนหนึ่ง ได้แก่ ลีวละล่อง บุนนาค พิพัฒน์ โปษยานนท์ ดุษฎีสวัสดิ-ฐิต มัทนะ หลายสะอาด อองอาจ นาครทรรพ และประจวบ อัมพะเศวต มีความคิดริเริ่มที่จะให้นักศึกษามีสิทธิในการปกครองตนเองอย่างแท้จริง⁹ ปัจจัยที่ส่งผลให้นักศึกษากลุ่มนี้เกิดความคิดที่จะปกครองตนเองนั้น ส่วนหนึ่งน่าจะมาจากสถานการณ์ทางการเมืองในขณะนั้น คือ การที่มหาวิทยาลัยถูกคุกคามอย่างหนักภายหลังการทำรัฐประหาร 8 พฤศจิกายน 2490 ซึ่งทำให้เกิดการปกครองภายใต้ระบอบ

⁷ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, รายงานการวิจัย เรื่อง ประวัติมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 1: 50, 53.

⁸ ลงนามเมื่อวันที่ 17 สิงหาคม 2491 โดยนายเดือน บุนนาค ลงนามแทนผู้ประศาสน์การมหาวิทยาลัย

⁹ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, รายงานการวิจัย เรื่อง ประวัติมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2: 52.

เผด็จการทหารอีกครั้ง จึงเกิดความตระหนักในหมู่นักศึกษาถึงสิทธิและเสรีภาพในการปกครองตนเอง โดยระเบียบการสโมสรรฯ นี้เป็นระเบียบข้อบังคับฉบับแรกที่รับรองให้ “คณะกรรมการนักศึกษา” เป็นองค์กรที่ปกครองตนเองและเข้าร่วมทำงานในสโมสรมหาวิทยาลัย อีกหนึ่งปัจจัยที่เป็นแรงผลักดันให้มีการออกระเบียบสโมสรรฯ คือ การที่ผู้บริหารส่วนหนึ่งของมหาวิทยาลัยต้องเข้ารับหน้าที่บริหารประเทศ ภายหลังสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 และหลังจากการรัฐประหารเมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน 2490 ผู้บริหารมหาวิทยาลัยถูกกล่าวหาว่าเป็นฐานการเมืองให้แก่ นายปรีดี พนมยงค์ ทำให้ขณะนั้นมหาวิทยาลัยถูกคุกคามอย่างหนักจากฝ่ายทหาร ดังนั้น การโอนกิจการบางอย่างให้อยู่ในความดูแลของนักศึกษาจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง เพื่อแสดงให้เห็นถึงหน้าที่ของมหาวิทยาลัยที่เป็นแหล่งส่งเสริมนิวิชาความรู้แก่นักศึกษา มิได้เป็นไปเพื่อวัตถุประสงค์แอบแฝงทางการเมือง

ตั้งแต่ปี 2491 เป็นต้นมา มีนักศึกษาเข้ารับฟังการบรรยายที่มหาวิทยาลัยเพิ่มมากขึ้น จนทำให้ต้องเพิ่มเวลาการบรรยายจาก 8.00-10.00 น. มาเป็น 8.00-18.00 น. ในบางรายวิชา ทำให้บรรยายภาคภายในมหาวิทยาลัยมีชีวิตชีวาต่างจากก่อนหน้านี้อย่างชัดเจน ประกอบกับนักศึกษามีองค์การที่มีอำนาจในการปกครองตนเองและทำหน้าที่ดูแลกิจกรรมของนักศึกษา กิจกรรมนักศึกษาในช่วงเวลานี้ ได้แก่ การแข่งขันกีฬาระหว่างคณะ การทัศนศึกษาเพื่อดูงานและท่องเที่ยว กิจกรรมปาสูกถาและไถ่วาที การทำวารสารและหนังสือพิมพ์¹⁰ รวมไปถึงกิจกรรมฟุตบอลประเพณีที่ได้รับการฟื้นฟูขึ้นมาใหม่หลังจากถูกระงับ

¹⁰ หนังสือพิมพ์ของคณะกรรมการนักศึกษาที่ออกระหว่างปี 2491-2495 คือ “ธรรมจักร”

ไปในช่วงปี 2487-2491 จะเห็นได้ว่ากิจกรรมนักศึกษาเพิ่มขึ้นเป็นอย่างมากและนักศึกษามีกิจกรรมให้เข้าร่วมตลอดทั้งปีการศึกษา

เมื่อพิจารณาบริบทแวดล้อมพบว่าอุดมการณ์สังคมนิยมได้แพร่เข้ามาในประเทศไทยก่อนสงครามมหาเอเชียบูรพาจะเกิดขึ้น หลังจากญี่ปุ่นเริ่มรุกรานดินแดนต่างๆ กลุ่มลัทธิมาร์กซ์จึงมีการเคลื่อนไหวเพื่อต่อต้านญี่ปุ่น จนเดือนพฤศจิกายน 2485 มีการจัดประชุมที่จังหวัดนครสวรรค์ และถือเป็นการประชุมพรรคคอมมิวนิสต์ในไทยเป็นครั้งแรก อย่างไรก็ตาม อุดมการณ์นี้เริ่มมีอิทธิพลอย่างชัดเจนต่อนักศึกษาภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุดลง เมื่อนายปรีดี พนมยงค์กลับขึ้นสู่อำนาจและสั่งยกเลิกกฎหมายคอมมิวนิสต์ นอกจากการวิพากษ์วิจารณ์เผด็จการทหารในรั้วมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ยังพบว่ามีการวิพากษ์ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมแพร่หลายในหมู่อำจารย์และนักศึกษา แม้ภายหลังจากที่นายปรีดีต้องลี้ภัยทางการเมืองแต่ยังได้ส่งงานเขียนที่มีแนวคิดสังคมนิยมวิทยาศาสตร์มาเผยแพร่ผ่านลูกศิษย์ของท่าน อาจกล่าวได้ว่าตั้งแต่ทศวรรษ 2490 เป็นต้นมา อุดมการณ์คอมมิวนิสต์และพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยมีอิทธิพลต่อความคิดนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์แล้ว¹¹

แนวคิดดังกล่าวข้างต้นแพร่ขยายอย่างรวดเร็วเป็นผลมาจากความเฟื่องฟูของวรรณกรรมและการพิมพ์ โดยเฉพาะงานเขียนเชิงสร้างสรรค์ประเภทวรรณกรรมอุดมการณ์หรือวรรณกรรมเพื่อชีวิต ที่เติบโตอย่างมากในช่วงทศวรรษ 2490 ในส่วนอุดมการณ์ที่ถูกใช้ขับ

¹¹ ประจวบ อัมพะเสวต, พลิกแผ่นดิน ตอน ขบวนการสังคมนิยมในไทย (กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ, 2546), 19-25.

เคลื่อนไหวงานเขียนในสมัยนี้คือ อุดมการณ์สังคมนิยม นักเขียนที่มีงานออกมาในช่วงต้นทศวรรษ 2490 ได้แก่ เปลื้อง ววรรณศรี อัศนี พลจันทร จิตร ภูมิศักดิ์ ประคิด ชุมสาย ณ อยุธยา และทวีป วรดิลก คนเหล่านี้สร้างผลงานอันทรงคุณค่าทั้งในแง่วรรณศิลป์และเนื้อหาที่แสดงให้เห็นถึงความเลื่อมใสในอุดมการณ์สังคมนิยม แต่ต้องยุติบทบาทลงเนื่องจากรัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงครามตั้งข้อหาปฏิวัติในปี 2495 เหตุการณ์นี้รู้จักในชื่อ “กบฏสันติภาพ” ทำให้ความเคลื่อนไหวด้านวรรณกรรมในช่วงนี้ต้องยุติลง อย่างไรก็ตาม ผลงานวรรณกรรมของนักเขียนในช่วงเวลานี้ส่งอิทธิพลต่องานวรรณกรรมในยุคหลังที่เติบโตขึ้นจากปัญญาชนในรั้วมหาวิทยาลัย¹²

ในส่วนความเคลื่อนไหวผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ของนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ อยู่ภายใต้การขับเคลื่อนของนักศึกษาที่พยายามผลักดันให้มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มีองค์กรของนักศึกษา พวกเขาได้จัดทำวารสาร “ธรรมจักร” ในปี 2492 ที่พิมพ์ได้ 3 ฉบับ มีประจวบ อัมพะเสวตเป็นบรรณาธิการคนแรก บทความต่างๆ ที่ตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารฉบับนี้มีส่วนในการปลุกเร้าให้นักศึกษาสนใจและมีส่วนร่วมในการเคลื่อนไหวทางการเมืองมากขึ้น นอกจากวารสารธรรมจักรแล้ว ในเวลาต่อมานักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์หลายคนต่างก็ทำวารสารของตนเองออกเผยแพร่ โดยเชิดชูแนวคิดที่ว่า “นักศึกษาควรศึกษาเพื่อรับใช้ประชาชน” ท่ามกลางกระแสทางความคิดที่ลุกโชนของนักศึกษาที่สะท้อนผ่านงานเขียน ภายใต้การเมือง

¹² กัณหา แสงรายา, “สังเขปวรรณกรรมไทยสมัยใหม่ตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงยุค ‘ป่าแตก’,” ใน *ปริทรรศน์วรรณกรรมไทยสมัยใหม่* (กรุงเทพฯ: มูลนิธิสถาบันวิชาการ 14 ตุลา, 2546), 13-43.

ในระบบเบ็ดเสร็จการทหารทำให้กิจกรรมของนักศึกษาทั้งในและนอกห้องเรียนในช่วงทศวรรษ 2490 ถูกแทรกแซงอยู่ตลอดเวลา เช่น การส่งตำรวจสันติบาลเข้ามาร่วมฟังคำบรรยายอย่างสม่ำเสมอ รวมถึงการยึดมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ของฝ่ายทหารภายหลังเหตุการณ์กบฏสันติภาพ แม้ว่าจะอยู่ภายใต้การควบคุมแต่ความเคลื่อนไหวภายในมหาวิทยาลัยสะท้อนให้เห็นถึงความไม่พอใจของกลุ่มปัญญาชนต่อสถานการณ์ของตนเองและการควบคุมของรัฐบาลทหาร¹³

การเคลื่อนไหวของนักศึกษาท่ามกลางแรงกดดันจากรัฐบาลทหารเห็นได้จาก ในช่วงเวลาหลังปี 2491 นักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มีกิจกรรมมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัด ได้แก่ การที่นักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้เข้าร่วมกับ “คณะกรรมการสันติภาพแห่งประเทศไทย” เมื่อเดือนเมษายน 2494 เพื่อคัดค้านการส่งทหารไทยไปรบในสงครามเกาหลี มีการประชุมคณะกรรมการนักศึกษา ที่ประชุมมีมติให้คณะกรรมการนักศึกษาเป็นผู้นำการเรียกร้องในครั้งนี้และได้มีการตั้งคณะกรรมการสันติภาพของนักศึกษาขึ้น เพื่อทำหน้าที่แถลงการณ์ให้สัมภาษณ์กับหนังสือพิมพ์ถึงวัตถุประสงค์ของการเรียกร้องในครั้งนี้ มีนักศึกษาลงนามสนับสนุนการเรียกร้องในครั้งนี้กว่าสองพันคน กระทั่งคณะกรรมการนักศึกษา ได้แก่ อาทร พุทธิสมบุญณ์ ทวีป วรดิกลประจวบ อัมพะเสวต ปริญา ลีละสร มารุต บุนนาค ไวยุรีย์ สีนวณิช ลีละล่อง บุนนาค อริย์ อิมสมบัติ และพรชัย แสงซัจจ์ ถูกสั่งห้ามเข้ารับฟังการบรรยายและห้ามเข้ามหาวิทยาลัยเป็นเวลาหนึ่ง ปี เมื่อวันที่ 14 สิงหาคม 2494 แต่ทั้ง 9 คน ฝ่าฝืนโดยยังคงไปเรียนตามปกติและ

¹³ ประจวบ อัมพะเสวต, พลิกแผ่นดิน ประวัติการเมืองไทย 24 มิถุนายน 2475-14 ตุลาคม 2516 (กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ, 2543), 362-363.

ทำหนังสือถึงคณะกรรมการมหาวิทยาลัยให้พิจารณาคำสั่งที่มีชอบนนี้ แต่ทางคณะกรรมการมหาวิทยาลัยกลับออกคำสั่งให้ลบชื่อนักศึกษา 5 คน ได้แก่ อาทร พุทธิสมบุรณ์ ทวีป วรดิolk ประจวบ อัมพะเศวต ปริญญา ลีละศร และลิ้วละล่อง บุนนาค ออกจากทะเบียนนักศึกษาเมื่อวันที่ 8 กันยายน 2494¹⁴

นอกจากนี้ ยังมีกิจกรรมที่นักศึกษาเรียกร้องและบุกเข้ายึดมหาวิทยาลัยคืนเมื่อวันที่ 11 ตุลาคม 2494 อันเนื่องมาจากการเหตุการณ์ “กบฏแมนฮัตตัน” ทำให้ผู้บริหาร เจ้าหน้าที่ และอาจารย์มหาวิทยาลัยถูกจับกุมเป็นจำนวนมาก หลังมหาวิทยาลัยถูกยึดถายเมื่อวันที่ 29 มิถุนายน 2494 ภายได้คำสั่งของคณะทหาร และกฎอัยการศึก¹⁵ แม้ว่ากฎอัยการศึกจะถูกยกเลิกไปเมื่อวันที่ 6 กันยายน 2494 แต่มหาวิทยาลัยก็ไม่สามารถเปิดทำการเรียนการสอนได้ เป็นเหตุให้นักศึกษาไม่สามารถเข้ามหาวิทยาลัยได้ จึงต้องใช้สถานที่ของเนติบัณฑิตสภาและโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย แต่ด้วยความรัก ความผูกพันที่มีต่อมหาวิทยาลัยจึงเกิดการรวมตัวกันของนักศึกษาเพื่อชุมนุมและเดินขบวนประท้วงในวันที่ 11 ตุลาคม 2494 มีนักศึกษามาชุมนุมกันจำนวนกว่าสองพันคน และมีนักศึกษาจากต่างมหาวิทยาลัยมาร่วมชุมนุมด้วยกว่าสองร้อยคนโดยมารวมตัวกันที่หน้าเนติบัณฑิตสภาก่อนที่จะเคลื่อนไปยังรัฐสภาเพื่อกดดัน

¹⁴ ชาลววิทย เกษตรศิริ, รายงานการวิจัย เรื่อง ประวัติมหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์, 2: 68-69.

¹⁵ หลังเหตุการณ์กบฏแมนฮัตตันกองทัพบกได้เข้ายึดพื้นที่ของมหาวิทยาลัยเอาไว้ เนื่องจากเชื่อว่าผู้ก่อการกบฏครั้งนี้มีความสัมพันธ์กับนายปรีดี พนมยงค์และมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

รัฐบาลทหารของจอมพล ป. พิบูลสงคราม แม้ว่าการชุมนุมประท้วงในครั้งนี้จะไม่ประสบผลสำเร็จ แต่นักศึกษาก็ถึงความพยายามที่จะยึดมหาวิทยาลัยคืน จึงเกิดเหตุการณ์เมื่อวันที่ 5 พฤศจิกายน 2494 เริ่มจากกิจกรรมทัศนศึกษาของนักศึกษาที่จัดขึ้นเป็นประจำทุกปี ครั้นกลับจากการทัศนศึกษาในครั้งนี้ นักศึกษาจำนวนมากกว่าพันคนพร้อมใจกันขึ้นรถยนต์จำนวน 15 คัน จากหัวลำโพงเข้าสู่มหาวิทยาลัย เหตุการณ์นี้ถือเป็นสัญลักษณ์ของการยึดคืนมหาวิทยาลัยจากอำนาจเผด็จการทหาร และต่อมาได้กลายมาเป็น “วันธรรมศาสตร์สามัคคี”¹⁶

จากที่กล่าวมาข้างต้นนั้น แสดงให้เห็นสภาพขององค์กรของนักศึกษาและกิจกรรมของนักศึกษาที่อยู่ในบริบททางการเมืองช่วงทศวรรษ 2490 ซึ่งภายหลังการรัฐประหารโดยคณะของจอมพลผิน ชุณหะวัณ เป็นเหตุให้นายปรีดี พนมยงค์ต้องลี้ภัยไปต่างประเทศ แม้ว่าภายหลังจากการทำรัฐประหารแล้วคณะรัฐประหารได้จัดให้มีการเลือกตั้งขึ้น ผลของการเลือกตั้งทำให้จอมพล ป. พิบูลสงครามได้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเป็นสมัยที่ 2 และอยู่ในอำนาจตั้งแต่ปี 2490-2500 ภายใต้อำนาจทางการเมืองในช่วงเวลานี้นักศึกษาเริ่มเกิดความตื่นตัวทางการเมืองและมีกิจกรรมทางการเมืองค่อนข้างสูงดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น แม้ว่ารัฐบาลจะได้พยายามจำกัดบทบาททางการเมืองและกิจกรรมทางการเมืองของนักศึกษา แต่ก็ไม่ได้ถึงกับปิดกั้นการทำกิจกรรมทางการเมืองของนักศึกษาโดยสิ้นเชิง เพราะยังคงยอมให้มีองค์กรนักศึกษาที่มีการปกครองตนเองต่อไป

¹⁶ วันที่ 5 พฤศจิกายน ถือเป็น “วันธรรมศาสตร์สามัคคี” ซึ่งมีงานเฉลิมฉลองเป็นประจำทุกปี กระทั่งถูกยกเลิกไปในปี 2503 และได้เปลี่ยนมาเป็นวันที่ 10 ธันวาคม แทนในปี 2506 จาก ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, *รายงานการวิจัย เรื่อง ประวัติมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*, 2: 57.

พลังของนักศึกษาแสดงออกอีกครั้งในปี 2500 โดยการเคลื่อนไหวทางการเมืองที่สำคัญ คือ การเข้าร่วมกับนักศึกษาสถาบันอื่นและประชาชนเพื่อประท้วงการเลือกตั้งในวันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2500 ซึ่งผลปรากฏว่าจอมพล ป. พิบูลสงคราม และพรรคเสรีมนังคศิลาสามารถเอาชนะนายควง อภัยวงศ์ และพรรคประชาธิปัตย์ ว่าเป็น “การเลือกตั้งสกปรก” โดยการชุมนุมและเดินขบวนประท้วงจากถนนราชดำเนินและเคลื่อนไปชุมนุมที่หน้าทำเนียบรัฐบาล เมื่อวันที่ 2 มีนาคม 2500 เป็นเหตุให้รัฐบาลต้องประกาศสถานการณ์ฉุกเฉิน จนกระทั่งรัฐบาลสามารถเจรจากับผู้ชุมนุมเรียกร้องได้เป็นผลสำเร็จ และยกเลิกการประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินเมื่อวันที่ 12 มีนาคม 2500¹⁷ อย่างไรก็ตาม เหตุการณ์การประท้วงในครั้งนี้ก็ทำให้สถานะความชอบธรรมทางการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงครามตกต่ำลง

ในขณะที่บรรยากาศทางการเมืองระดับประเทศไม่เป็นประชาธิปไตย การเมืองภายในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ก็กลับมีความเคลื่อนไหวที่น่าสนใจ โดยเฉพาะในช่วงปี 2500 การเลือกตั้งคณะกรรมการสโมสรนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ที่เกิดขึ้นในเดือนกรกฎาคม ส่งผลให้คณะกรรมการที่ถูกมองว่าเลื่อมใสแนวคิดสังคมนิยมได้รับการเลือกตั้ง ทำให้ฝ่ายผู้แพ้การเลือกตั้งที่ถูกฝ่ายตรงข้ามโจมตีว่าเป็นเครื่องมือของพรรคประชาธิปัตย์ซึ่งมีแนวคิดแบบอนุรักษนิยมต้องกลายเป็นฝ่ายค้านไปโดยปริยาย ความขัดแย้งภายในรุนแรงขึ้นภายหลังจากที่คณะกรรมการสโมสรนักศึกษาได้จัดงานวันธรรมศาสตร์สามัคคีในปี 2500 ประเด็นสำคัญที่ถูกหยิบยกมาโจมตี คือ การแสดงละครเรื่อง

¹⁷ ชาลววิทย เกษตรศิริ, *ธรรมศาสตร์และการเมืองเรื่องพื้นที่* (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2548), 430.

อานาภาพของประชาชน ที่มีเนื้อหาล้อเลียนรัฐบาลและสหรัฐอเมริกา รวมถึงสิ่งตีพิมพ์ที่มีเนื้อหาสนับสนุนสังคมนิยมว่าไม่ควรอ้างถึงความเห็นชอบของนักศึกษาระบบศาสตร์ทั้งหมด เหตุการณ์ลุกลามบานปลาย จนเกือบจะเกิดความรุนแรง จนคณะกรรมการนักศึกษาต้องลาออกในวันที่ 11 พฤศจิกายน และได้จัดให้มีการเลือกตั้งคณะกรรมการใหม่ ผลปรากฏว่า สมาน สุวรรณโชติ ได้รับเลือกเป็นประธาน¹⁸

สภาวะความกดดันจากการเมืองที่นักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ต้องเผชิญ ความสำเร็จในการเคลื่อนไหวทางการเมืองหลายครั้ง ประกอบกับความพยายามผลักดันให้มีการเลือกตั้งคณะกรรมการสโมสรนักศึกษาซึ่งเป็นเสมือนเวทีประลองทางการเมืองของนักศึกษา ทำให้นักศึกษามีประสบการณ์ในการต่อสู้ทางการเมือง มีความคิดที่กว้างไกลมากขึ้น และขยายการต่อสู้ทางการเมืองออกไปภายนอกรั้วมหาวิทยาลัยในเวลาต่อมา¹⁹ อย่างไรก็ตาม ภายหลังจากจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ขึ้นสู่อำนาจแทนที่จอมพล ป. เขตระหนักถึงพลังเหล่านี้ดีจึงมีแนวทางในการควบคุมนักศึกษาอย่างเข้มงวดในช่วงที่เขาอยู่ในอำนาจ ดังที่จะกล่าวถึงต่อไป

¹⁸ ประจวบ อัมพะเสวต, พลิกแผ่นดิน ประวัติการเมืองไทย 24 มิถุนายน 2475-14 ตุลาคม 2516, 372-377.

¹⁹ เรื่องเดียวกัน, 377-378.

ช่วงปลายทศวรรษ 2490 นอกจากความเคลื่อนไหวของนักศึกษาภายในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์แล้ว ยังมีความพยายามของนิสิตและนักศึกษาทั้ง 5 สถาบัน ในเวลานั้น ได้แก่ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร และวิทยาลัยแพทยศาสตร์มีการเตรียมความพร้อมเพื่อที่จะจัดตั้งสหพันธ์นิสิตนักศึกษาขึ้น จุดประสงค์เพื่อให้เป็นองค์กรของเยาวชนไทย มีการจัดประชุมในวันที่ 19 กันยายน 2499 แต่ความเคลื่อนไหวดังกล่าวมีอันต้องหยุดชะงักไปภายหลังจากที่จอมพลสฤษดิ์ขึ้นสู่อำนาจและดำเนินการสกัดกั้นการเคลื่อนไหวของปัญญาชนเหล่านี้²⁰

2) สโมสรศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และบริบทแวดล้อม ปี 2501-2514

ภายหลังการรัฐประหารของจอมพลสฤษดิ์ เมื่อวันที่ 16 กันยายน 2500 ส่งผลกระทบต่อองค์กรนักศึกษาในทุกสถาบันการศึกษา รวมไปถึงมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ด้วย องค์กรนักศึกษาในแต่ละมหาวิทยาลัยถูกจำกัดเสรีภาพในการเคลื่อนไหว หรือจัดกิจกรรมทางการเมือง นอกจากนี้ยังถูกลดรอนสิทธิในการปกครองตนเอง การขึ้นสู่อำนาจของจอมพลสฤษดิ์นำไปสู่การกวาดล้างฝ่ายปฏิริยาของรัฐบาล การจับกุมนักศึกษา ผู้นำกรรมกร รวมถึงนักการเมืองฝ่ายค้าน นักเขียน และนักหนังสือพิมพ์ ที่ก่อนหน้านี้มีความเคลื่อนไหวต่อต้านรัฐบาลเผด็จการของจอมพล ป. พิบูลสงคราม นั้นทำให้ในช่วงเวลานี้ไม่เพียงแต่นักศึกษามหาวิทยาลัย

²⁰ ประจวบ อัมพะเสวต, พลิกแผ่นดิน ตอน ขบวนการสังคมนิยมในไทย, 29.

ธรรมศาสตร์เท่านั้น แต่นิสิตและนักศึกษาของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และมหาวิทยาลัยศิลปากรต่างถูกผู้บริหารมหาวิทยาลัยควบคุมอย่างใกล้ชิด²¹

สำหรับมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์หลังจากการรัฐประหารไม่นานทหารก็ได้เข้ามาแทรกแซงกิจการของมหาวิทยาลัย อันเนื่องมาจากความหวาดกลัวของฝ่ายทหารว่าธรรมศาสตร์จะก่อเหตุหรือชุมนุมประท้วงอันเป็นเหตุให้เกิดความยุ่งยากแก่รัฐบาลทหาร จึงได้มีการจัดระเบียบภายในมหาวิทยาลัยเสียใหม่ นั่นคือการประกาศใช้ “ข้อบังคับสโมสรมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พุทธศักราช 2501” ได้ประกาศใช้เมื่อวันที่ 13 พฤศจิกายน 2501 จากข้อบังคับนี้พบว่าฝ่ายบริหารของมหาวิทยาลัยมีความพยายามจะเข้าไปควบคุมสโมสรมหาวิทยาลัยเพิ่มมากขึ้น ประเด็นสำคัญที่สุดในข้อบังคับนี้คือ การให้อำนาจแก่อธิการบดี (ผู้รักษาการแทนอธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในขณะนั้น คือ ศาสตราจารย์หลวงจำรูญเนติศาสตร์) ในการควบคุมสโมสร โดยแต่งตั้งอาจารย์เป็นที่ปรึกษาและทำหน้าที่ควบคุมการเงินของสโมสร อย่างไรก็ตามคณะกรรมการสโมสรมหาวิทยาลัยยังคงมาจากการเลือกตั้งของนักศึกษา²²

²¹ ประจักษ์ ก้องกีรติ, “ก่อนจะถึง 14 ตุลา: ความเคลื่อนไหวทางการเมืองวัฒนธรรมของนักศึกษาและปัญญาชนภายใต้ระบอบเผด็จการทหาร (พ.ศ. 2506-2516),” (ปริญญามหาบัณฑิต, คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2545), 22.

²² ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, รายงานการวิจัย เรื่อง ประวัติมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 3: 84-87.

นักศึกษา มีปฏิกริยาคัดค้านการประกาศใช้ข้อบังคับปี 2501 โดย คณะกรรมการสโมสรในขณะนั้นนำโดยประมุข วิเชียรสินธุ์ได้จัดการ ประชุมขึ้นเมื่อวันที่ 18 ธันวาคม 2501 มีมติไม่เห็นชอบกับข้อบังคับนี้ และขอให้ทางมหาวิทยาลัยได้เร่งดำเนินการแก้ไข เพราะเห็นว่าหาก บังคับใช้จะเป็นการลิดรอนสิทธิของนักศึกษา ทว่าได้รับการปฏิเสธ จากทางฝ่ายผู้บริหารของมหาวิทยาลัย ดังนั้น คณะกรรมการนักศึกษา จึงได้จัดให้มีการประชุมนักศึกษา นักศึกษาติดโปสเตอร์ตามตึกและ ต้นไม้มีทั่วทั้งมหาวิทยาลัยมีข้อความโจมตีข้อบังคับปี 2501 ว่าลิดรอน สิทธิและเสรีภาพของนักศึกษา นอกจากนั้น ในวันที่ 24 ธันวาคม 2501 ยังมีการพูดอภิปรายของกรรมการนักศึกษา ใจความสำคัญคือ การ คัดค้านข้อบังคับใหม่ที่จะเป็นการลิดรอนสิทธิ เสรีภาพของนักศึกษา และ ไม่เป็นประชาธิปไตย ซึ่งการอภิปรายในครั้งนี้ถูกฝ่ายผู้บริหารหยิบยก มาพิจารณาในประเด็นของวินัยนักศึกษาและได้มีมติเป็นเอกฉันท์ ว่าเป็นการผิดวินัยนักศึกษา เป็นเหตุให้นักศึกษา 4 คน คือ ประมุข วิเชียรสินธุ์ นิตย โชติบุษิต สมิตร์ สัชฌุกร และสุวิชา วรวิเชียรวงศ์ ซึ่ง เป็นผู้ดำเนินการจัดอภิปรายในครั้งนี้ถูกลบชื่อออกจากทะเบียนนักศึกษา²³

ในท้ายที่สุดแล้ว “ข้อบังคับสโมสรมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พุทธศักราช 2501” ก็ได้ถูกบังคับใช้ต่อไป เป็นผลให้คณะกรรมการ นักศึกษาชุดของประมุข วิเชียรสินธุ์สิ้นสุดลง และมีการเลือกตั้งใหม่วันที่ 30 ธันวาคม 2501 ผลการเลือกตั้ง เมธา สุตบรรทัด นักศึกษาจากคณะ รัฐศาสตร์ได้รับเลือกเป็นประธานกรรมการสโมสรนักศึกษา นอกจากนี้ คณะกรรมการชุดเก่าก็ได้รับเลือกเข้ามาเป็นกรรมการนักศึกษาหลาย คนด้วยกัน แสดงให้เห็นว่านักศึกษายังคงไว้วางใจคณะกรรมการ

²³ เรื่องเดียวกัน, 87-91.

นักศึกษาชุดเก่าอยู่ นั่นจึงนำไปสู่การแก้ไขข้อบังคับอีกครั้งหนึ่งในปี 2502 นั้นเอง ผลมาจากการเมืองระดับชาติที่เข้าแทรกแซงกิจการของมหาวิทยาลัย โดยมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นตั้งแต่วันที่ 7 กรกฎาคม 2502 ที่ประชุมมหาวิทยาลัยมีมติให้แต่งตั้ง ดร.อดุลวิเชียรเจริญเป็นเลขาธิการมหาวิทยาลัย มีการโอนมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์จากสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ มาสังกัดสำนักนายกรัฐมนตรีแทนเมื่อวันที่ 2 กันยายน 2502 ต่อมาวันที่ 28 ธันวาคม 2502 ที่ประชุมสภามหาวิทยาลัยก็มีมติให้ พลเอกถนอม กิตติขจร ดำรงตำแหน่งอธิการบดี นอกจากนี้ยังได้ประกาศใช้ “ข้อบังคับว่าด้วยสโมสรมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์พุทธศักราช 2502” เมื่อวันที่ 26 ธันวาคม 2502 เพื่อเป็นการควบคุมนักศึกษาให้เข้มงวดยิ่งขึ้น สาระสำคัญของข้อบังคับฉบับนี้คือ การเปลี่ยนคณะกรรมการนักศึกษาเป็นคณะกรรมการสโมสร์ที่ประกอบด้วยอาจารย์และนักศึกษา ดังนั้น จึงไม่มีองค์กรนักศึกษาที่ปกครองตนเองอีกต่อไป นอกจากนี้ ข้อบังคับฉบับดังกล่าวได้ให้อำนาจอธิการบดี²⁴ ในการแต่งตั้งอาจารย์ในมหาวิทยาลัยเป็นประธานแผนกต่างๆ ของสโมสร์ จากนั้นประธานแต่ละแผนกจะแต่งตั้งนักศึกษาเป็นผู้ช่วยแผนกละ 1 คน ต่อมาประธานแผนกและผู้ช่วยประธานแผนกจะเลือกนายกสโมสร์และอุปนายกสโมสร์กันเอง สุดท้ายนายกสโมสร์จะเป็นผู้เลือกเลขานุการ เกรียนุญ บวรณกร บวรณารักษ์ และปฎิคม ซึ่งทั้งหมดล้วนเป็นอาจารย์ทั้งสิ้น ยกเว้นแต่เพียงตำแหน่งเลขาธิการที่จะแต่งตั้งนักศึกษาขึ้นมาทำหน้าที่²⁵

²⁴ ขณะนั้นศาสตราจารย์หลวงจำรงบุญเนติศาสตร์รักษาการแทนอธิการบดี

²⁵ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, รายงานการวิจัย เรื่อง ประวัติมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 3: 87-91.

หากพิจารณาข้อบังคับปี 2502 จะพบว่าคณะกรรมการบริหาร สโมสรฯ มีที่มาจากการแต่งตั้งทั้งหมด อีกทั้งตำแหน่งระดับสูงยังเป็น อาจารย์แทบทั้งสิ้น ทำให้อาจารย์มีบทบาทในการควบคุมกิจการของ สโมสรและกิจกรรมของนักศึกษาเป็นอย่างมาก เป็นผลทำให้กิจกรรม ของนักศึกษาลดลง โดยเฉพาะกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเมือง นักศึกษา ที่ถูกเลือกเข้ามาทำงานให้สโมสรนั้นส่วนใหญ่ก็ล้วนเป็นคนที่ไม่สนใจ กิจกรรมทางการเมือง กิจกรรมของนักศึกษาในช่วงระยะเวลานี้จึงเป็น กิจกรรมเพื่อความบันเทิงเสียเป็นส่วนใหญ่²⁶ อาจกล่าวได้ว่าภายใต้ ข้อบังคับฉบับนี้เป็นจุดสิ้นสุดของสิทธิ เสรีภาพ และประชาธิปไตยของ นักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์²⁷

ในช่วงที่มีการบังคับใช้ “ข้อบังคับสโมสรมหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์ พุทธศักราช 2502” นั้นอยู่ในบริบททางการเมืองเผด็จการ ทหาร ได้มีการยกเลิกสถาบันทางการเมืองต่างๆ เช่น พรรคการเมือง ห้ามการมีเสรีภาพของประชาชน และสื่อมวลชน นอกจากนี้การให้อำนาจนายกรัฐมนตรีนับเป็นอย่างมากตามมาตราที่ 17 แห่ง “ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พุทธศักราช 2502” บัญญัติให้นายกรัฐมนตรีมีอำนาจโดยไม่มีการถ่วงดุล อีกทั้งยังได้เข้าแทรกแซงกิจการภายในของ มหาวิทยาลัย รวมไปถึงองค์กรของนักศึกษาอย่างมาก ทำให้บทบาทของ

²⁶ กิจกรรมของนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในช่วงหลัง 2501 เป็นต้นมา เน้นกิจกรรมรื่นเริงเสียเป็นส่วนใหญ่ ไม่ยุ่งเกี่ยวกับกิจกรรมทางการเมือง ดังที่อาจารย์ชาวุธสิทธิ์ได้ให้คำจำกัดความไว้ว่าเป็น “ยุคสายลมแสงแดด” ซึ่งหมายถึงการมาเรียนหนังสือและการทำกิจกรรมสนุกสนานกันไปวันๆ สนใจเรื่องฟุตบอลประเพณีและการเชียร์มากกว่าในอดีตที่สนใจการเมืองเป็นสำคัญ

²⁷ ชาวุธสิทธิ์ เกษตรศิริ, รายงานการวิจัย เรื่อง ประวัติมหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์, 3: 94-95.

องค์กรนักศึกษาที่เคยมีกิจกรรมทางการเมืองมาตลอดทศวรรษ 2490 มีอันต้องยุติลงไปด้วยปริยาย เนื่องจากสถานการณ์ทางการเมืองที่ขาดความเป็นประชาธิปไตยดังได้กล่าวมาแล้ว ทว่าหลังการอสัญกรรมของจอมพลสฤษดิ์เมื่อวันที่ 8 ธันวาคม 2506 จอมพลถนอม กิตติขจรผู้รับช่วงอำนาจต่อ บรรยายากศทางการเมืองเริ่มผ่อนคลาย การควบคุมการแสดงความคิดเห็น สื่อสิ่งพิมพ์ของนักศึกษาเริ่มลดลงตามไปด้วย ขณะเดียวกับที่นักศึกษาเริ่มเกิดความตื่นตัวทางการเมืองมากขึ้นอันเนื่องมาจากผลพวงของความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม และระบบการศึกษาที่เกิดจากยุคแห่งการพัฒนาภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจ²⁸ และยุคสมัยอเมริกันในไทยของจอมพลสฤษดิ์นั่นเอง ทำให้นักศึกษามีแนวคิดก้าวหน้า ต้องการเสรีภาพ และประชาธิปไตย เป็นเหตุให้เริ่มมีการวิพากษ์วิจารณ์ในหมู่นักศึกษามากขึ้นเกี่ยวกับองค์กร นักศึกษาว่าควรให้นักศึกษามีสิทธิในการปกครองตนเองได้มีการแก้ไขข้อบังคับในปี 2507 และ 2509 เพื่อให้สิทธินักศึกษาในการปกครองตนเองเพิ่มขึ้น โดยได้ให้นักศึกษาเข้ามารับหน้าที่ต่างๆ ในสโมสรมากขึ้นกว่าข้อบังคับปี 2502 อย่างไรก็ตาม ตำแหน่งสำคัญของสโมสรก็ยังคงสงวนไว้สำหรับอาจารย์ ทว่าก็ได้มีเสียงเรียกร้องให้นักศึกษาปกครองตนเองมากขึ้นแม้ว่าทางมหาวิทยาลัยจะยอมเปลี่ยนแปลงข้อบังคับให้นักศึกษาได้มีสิทธิเข้าร่วมบริหารสโมสรมากขึ้นแล้วก็ตาม

²⁸ แผนที่จัดทำขึ้นโดยคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เพื่อเป็นแนวทางที่ใช้ในการพัฒนาประเทศของหน่วยงานภาครัฐให้มีเอกภาพ ซึ่งแนวคิดการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาตินี้ ได้รับอิทธิพลมาจากที่ปรึกษาธนาคารโลกในช่วงสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ โดยแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 1 ใช้เมื่อปี 2504-2509 และแผนต่อๆ มาใช้ชื่อว่าแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โดยมีระยะเวลาแผนละ 5 ปี

การเรียกร้องของนักศึกษาประสบความสำเร็จในที่สุด เมื่อสภามหาวิทยาลัย
ทางการเมืองในปี 2511 เริ่มมีความเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น รัฐบาล
ได้ประกาศใช้ “รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2511”
และได้จัดให้มีการเลือกตั้งทั่วไปเมื่อวันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2512 เป็นเหตุ
ให้บริบททางการเมืองเอื้ออำนวยต่อการเรียกร้องสิทธิในการปกครอง
ตนเองของนักศึกษา และบรรลุผลหลังจากที่ได้มีการบังคับใช้ “ข้อบังคับ
สโมสรมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พุทธศักราช 2511” เป็นผล
ให้นักศึกษามีเสรีภาพในการดำเนินกิจกรรมโดยอิสระ และการดำเนิน
กิจการของสโมสรมหาวิทยาลัยก็อยู่ภายใต้การจัดการของนักศึกษาทั้งหมด²⁹

การที่นักศึกษาได้อำนาจในการปกครองตนเองกลับมา ทำให้มี
กิจกรรมทางการเมืองมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการรวมกลุ่มกันเพื่ออภิปราย
แลกเปลี่ยนความคิดเห็นทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวิชาการ
ในหมู่ของนักศึกษา เช่น กลุ่มสหภาพนิสิต³⁰ กลุ่มเศรษฐศาสตร์ กลุ่ม
นิติศึกษา นอกจากนี้ยังมีสื่อสิ่งพิมพ์ และงานเขียนต่างๆ ที่แพร่หลาย
ในขณะนั้น ตัวอย่างหนังสือที่ตีพิมพ์งานของนักศึกษา ได้แก่ ยุทธศาสตร์
ชาวบ้าน สังคมศาสตร์ปริทัศน์ วิทยาลัยสารพัดช่างงานเขียนได้แก่งานกวี
ต่างๆ ในขณะนั้นมีนักกวีซึ่งมีผลงานเป็นที่รู้จักหลายท่าน เช่น วิทยากร
เชียงกุล บทกวี “เพลงเถื่อน แห่งสถาบัน” ของเขาเป็นที่รู้จักดีกระทั่งใน
ปัจจุบัน นักศึกษายังมีส่วนร่วมกับการเมืองโดยการเข้าร่วมสังเกตการณ์

²⁹ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, ธรรมศาสตร์และการเมืองเรื่องพื้นที่, 440-441.

³⁰ กลุ่มนี้ต่อมาจะมีบทบาทอย่างมากต่อองค์กรนักศึกษา และกิจกรรม
ทางการเมืองของนักศึกษา โดยมีสมาชิกที่เป็นที่รู้จักดีคือ นายเสกสรรค์
ประเสริฐกุล นอกจากนี้กลุ่มสหภาพนิสิตนี้เองภายหลังได้เข้าร่วมกับพรรค
พลังธรรม

การเลือกตั้งเมื่อวันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2512 ตามรัฐธรรมนูญฉบับปี 2511 ภายหลังจากประเทศไทยอยู่ภายใต้อำนาจของคณะปฏิวัติมาเป็นเวลายาวนานถึง 10 ปี ในสมัยของจอมพลสฤษดิ์และจอมพลถนอม นอกจากนี้นักศึกษาได้ชุมนุมคัดค้านพระราชบัญญัติว่าด้วยระเบียบข้าราชการตุลาการของหลวงจำลองเนติศาสตร์ ในวันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2512³¹

สโมสรมักศึกษาย้ายได้ข้อบังคับปี 2511 นี้ เปรียบเสมือนการเริ่มต้นกิจกรรมทางการเมืองของนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์อีกครั้ง ภายหลังจากอยู่ภายใต้ยุคสายลมและแสงแดดกับอำนาจเผด็จการทหารมาเป็นเวลากว่า 10 ปี แนวคิดและกิจกรรมต่างๆ ที่เคยเฟื่องฟูในทศวรรษ 2490 แต่ถูกทำให้สลายไปในทศวรรษ 2500 กลับมาเฟื่องฟูอีกครั้งหนึ่งในทศวรรษ 2510 ซึ่งแนวคิดจากทศวรรษ 2490 นี้เองที่จะผลักดันให้สโมสรมักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มีกิจกรรมทางการเมืองอย่างสูงในเวลาต่อมา

นอกจากความพยายามเคลื่อนไหวของนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์แล้ว บริบทแวดล้อมสำคัญที่เกิดขึ้นในช่วงเวลานี้และมีผลกระทบต่อความเคลื่อนไหวของนักศึกษาโดยภาพรวม คือ การเกิดขึ้นของมหาวิทยาลัยส่วนภูมิภาค ตามแนวทางในแผนพัฒนาเศรษฐกิจในยุคของจอมพลสฤษดิ์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ก่อตั้งในปี 2507 ตามด้วยมหาวิทยาลัยขอนแก่น และมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ในปี 2509 และ 2511 ตามลำดับ รวมถึงการเกิดขึ้นของมหาวิทยาลัยเปิด ส่งผลให้

³¹ พ.ร.บ. ฉบับนี้จะโอนอำนาจการแต่งตั้งโยกย้ายไปให้กับรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม ทำให้ฝ่ายบริหารมีอำนาจเหนือฝ่ายตุลาการซึ่งผิดหลักการการแบ่งแยก และการคานอำนาจกันระหว่างนิติบัญญัติ บริหาร ตุลาการ

เกิดการขยายตัวของกลุ่มนักศึกษาและปัญญาชนที่ได้รับการศึกษาในมหาวิทยาลัย ซึ่งจะกลายเป็นกลุ่มทางสังคมที่สำคัญในการเป็นผู้นำทางความคิดและวัฒนธรรมใหม่ในสังคม นักศึกษาเหล่านี้ดำเนินกิจกรรมอย่างสร้างสรรค์และได้รับความสนใจจากสาธารณชนโดยทั่วไป ขณะเดียวกันรัฐบาลทหารก็ให้ความสำคัญกับคนกลุ่มนี้เพราะเห็นว่าจะเป็นกำลังขับเคลื่อนประเทศให้ก้าวหน้าต่อไปในอนาคต³²

4. ช่วงการเรียกร้องให้เปลี่ยนจากสโมสรมหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เป็นองค์การนักศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ระหว่างปี 2514-2516

ความเคลื่อนไหวของนักศึกษาและพัฒนาการขององค์กรนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ระหว่างปี 2514-2516 มีประเด็นสำคัญดังนี้

1) แนวคิดและกลุ่มคนที่เป็นผู้นำในการเรียกร้อง

จากที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ภายหลังจากการบังคับใช้ “ข้อบังคับสโมสรมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พุทธศักราช 2511” ที่ให้เสรีภาพแก่นักศึกษาในการปกครองตนเอง และภายใต้บริบททางการเมือง

³² ประจักษ์ ก้องกีรติ, “ก่อนจะถึง 14 ตุลา: ความเคลื่อนไหวทางการเมืองวัฒนธรรมของนักศึกษาและปัญญาชนภายใต้ระบอบเผด็จการทหาร (พ.ศ. 2506-2516),” (ปริญญาหมหาบัณฑิต, คณะศิลปศาสตร์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2545), 21.

เมืองแบบประชาธิปไตย ส่งผลให้นักศึกษาแสดงออกความคิดทางการเมืองได้อย่างมีประสิทธิภาพผ่านทางกิจกรรมของนักศึกษา ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้ล้วนแล้วแต่ส่งเสริมการปกครองในระบอบประชาธิปไตย แต่การเมืองในระบอบประชาธิปไตยไม่อาจดำรงอยู่ได้ยาวนานก็เหตุให้ต้องวนกลับมาอยู่ในสภาวะการณ์เดิมจากการทำรัฐประหารของคณะทหาร นักศึกษาผู้ฝึกฝนในระบอบประชาธิปไตยเริ่มที่จะมีปฏิกิริยาตอบโต้ อำนาจเผด็จการในรูปแบบต่างๆ

การเมืองไทยต้องวนกลับมาสู่วังวนเดิมอีกครั้งเมื่อคณะรัฐประหารของจอมพลถนอมทำการยึดอำนาจตนเองหลังจากที่ได้รับเลือกตั้งและดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีมา 2 ปี โดยอ้างว่าเกิดสถานการณ์ความไม่มั่นคงของประเทศไทยทั้งภายในและภายนอก จึงได้ตัดสินใจทำรัฐประหารเพื่อให้สามารถแก้ไขสถานการณ์ของประเทศได้อย่างรวดเร็ว เมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน 2514 ได้ล้มเลิกรัฐธรรมนูญฉบับปี 2511 และการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ทำให้เกิดเสียงเรียกร้องจากประชาชนให้ “คณะปฏิวัติ” รับประกาศใช้รัฐธรรมนูญและจัดตั้งรัฐบาลเพื่อบริหารประเทศอย่างถูกต้องตามระบอบประชาธิปไตย แม้ว่าจะมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ เมื่อวันที่ 15 ธันวาคม 2515 และมีรัฐบาลตามรัฐธรรมนูญ ซึ่งมีจอมพลถนอมเป็นนายกรัฐมนตรีแล้ว แต่ก็ไม่สามารถทำให้สถานการณ์ทางการเมืองในขณะนั้นดีขึ้น ยังคงมีความขัดแย้งระหว่างกลุ่มอำนาจต่างๆ³³ นอกจากนี้รัฐบาลยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจได้

³³ ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มของจอมพลถนอม กิตติขจร กับพลเอกกฤษณ์ สีวะรา

จากบริบททางการเมืองดังได้กล่าวมาข้างต้น ประกอบกับลักษณะเฉพาะของนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยที่ในขณะนั้นมีการเรียนการสอนในสายสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ทั้งหมด ส่งผลให้นักศึกษาในมหาวิทยาลัยแห่งนี้มีความสนใจประเด็นปัญหาทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม อีกทั้งในเวลานั้นได้มีการก่อตั้งแผนกใหม่ คือ “แผนกรัฐศาสตร์ศึกษา” ที่มีรูปแบบการเรียนการสอนเน้นการฝึกให้นักศึกษาเรียนรู้ระบบการเมืองและทฤษฎีการเมืองอย่างจริงจัง อาจารย์ผู้รับผิดชอบคือ อาจารย์เสน่ห์ จามริก เป็นอาจารย์รุ่นใหม่ที่มีมุ่งเน้นวิชาการและสอนอย่างเต็มเวลา ต่างจากอาจารย์รุ่นก่อนและอาจารย์ในขณะนั้นบางคนที่ต้องทำงานราชการประจำควบคู่ไปด้วย อาจารย์เสน่ห์ได้รับการศึกษาจากตะวันตกเป็นผลให้มีความคิดก้าวหน้า ส่งผลต่อแนวคิดของนักศึกษาในแง่ของการต้องการสิทธิ เสรีภาพ และประชาธิปไตย ทำให้นักศึกษาที่ได้รับการศึกษาในแผนกนี้หลายคนมีบทบาทสำคัญต่อกิจกรรมทางการเมือง เช่น เสกสรรค์ ประเสริฐกุล ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ นอกจากนี้ยังมีลักษณะเฉพาะของมหาวิทยาลัยแห่งนี้ที่แตกต่างจากสถาบันการศึกษาอื่น คือ เป็นมหาวิทยาลัยที่ไม่มีระบบอาวุโสหรือระบบซีตัส ทำให้มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เป็นที่รู้จักกันดีในแวดวงนักศึกษาและอาจารย์ในสมัยนั้นว่าหากใครที่รักอิสระเสรีก็มักจะเลือกสอบเข้าที่มหาวิทยาลัยแห่งนี้ ทางมหาวิทยาลัยย้ำถึงความสำคัญของลักษณะเฉพาะเช่นนี้โดยห้ามกิจกรรมชุมนุมเชียร์ของแต่ละคณะที่มีการบังคับให้นักศึกษาเข้าร่วมกิจกรรม³⁴ นี่เป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งเสริมอุดมการณ์

³⁴ ประจักษ์ ก้องกีรติ, *และแล้วความเคลื่อนไหวก็ปรากฏ การเมืองวัฒนธรรมของนักศึกษาและปัญญาชนก่อน 14 ตุลา* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2548), 80-87.

ประชาธิปไตยของนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ แนวคิดในการเรียกร้องประชาธิปไตยผ่านกิจกรรมของนักศึกษาในช่วงเวลานี้ ได้แก่ การแสดงความไม่เห็นด้วยกับการ “รัฐประหาร” ของจอมพลถนอมในปี 2514 ในนิตยสาร “ชาวบ้าน”³⁵ ของสมาคมเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ นอกจากนี้นักศึกษาได้จัดกิจกรรมไฮด์ปาร์คดีต่อต้านสินค้าญี่ปุ่นและเตรียมการที่จะเคลื่อนขบวนนักศึกษาเพื่อสมทบกับศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาของประเทศไทยในวันที่ 26 พฤศจิกายน 2515 แต่สัมพันธ์เศรษฐกิจ นายกสโมสรนักศึกษาได้สั่งปิดประตูมหาวิทยาลัยเพื่อขัดขวางไม่ให้นักศึกษาเข้าร่วมชุมนุมประท้วงภายนอกมหาวิทยาลัย เหตุการณ์นี้ทำให้นายกสโมสรนักศึกษาถูกชักฟอกจนต้องลาออกจากตำแหน่งในที่สุด และนำไปสู่การตั้งคำถามต่อสโมสรนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จนมีการเรียกร้องให้มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบองค์กรนักศึกษาจากสโมสรนักศึกษาไปสู่องค์กรนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในเวลาต่อมา³⁶ นอกจากนี้นักศึกษาภายใต้การดูแลของสโมสรนักศึกษายังจัดอภิปรายประเด็นทางการเมืองที่เป็นปัญหาอยู่ในขณะนั้นหลายครั้งด้วยกัน เช่น การอภิปรายในประเด็นเกี่ยวกับสงครามอินโดจีน ที่จัดขึ้นในงาน “สัปดาห์เผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับสงครามอินโดจีน” ในวันที่ 12-15 กุมภาพันธ์ 2516 ในงานนี้มีผู้สื่อข่าวและประชาชนที่สนใจเข้าร่วมรับฟังจำนวนมาก นับเป็นหนึ่งในกิจกรรมทางการเมืองของสโมสรนักศึกษาเพื่อเผยแพร่ความรู้ทางการเมืองสู่สาธารณะ³⁷

³⁵ นิตยสารชาวบ้านเริ่มออกเมื่อปี 2515 โดยมีนายวินทร์ วงษ์หาญเขาว์ เป็นบรรณาธิการ

³⁶ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, *ธรรมศาสตร์และการเมืองเรื่องพื้นที่*, 444.

³⁷ ประจักษ์ ก้องกีรติ, *และแล้วความเคลื่อนไหวก็ปรากฏ การเมืองวัฒนธรรมของนักศึกษาและปัญญาชนก่อน 14 ตุลา*, 364.

ควบคู่ไปกับการเรียกร้องทางการเมืองระดับชาติ กระแสการเมืองภายในมหาวิทยาลัยเริ่มมีมากขึ้น นั่นคือ การเรียกร้องให้เปลี่ยนแปลงสโมสรมักศึกษาไปสู่องค์การนักศึกษา เนื่องจากความคิดของนักศึกษาในขณะนั้นที่มองว่าการดำเนินการในระบบสโมสรมักศึกษาที่ผ่านมาแสดงให้เห็นแล้วว่ากิจการของสโมสรฯ ไม่ก้าวหน้าเท่าที่ควรจะเป็นและประสบปัญหาในเรื่องความชอบธรรม เนื่องจากในช่วงปี 2514-2515 นี้ เกิดการเล่นพรรคเล่นพวกกันในสโมสรมักศึกษา มีการโง่งมการเลือกตั้งนายกสโมสร ต่างคนก็ต่างมุ่งหวังตำแหน่งในคณะกรรมการบริหารสโมสรเพื่อประโยชน์ส่วนตัว และเมื่อได้รับตำแหน่งแล้วก็ไม่ยอมให้มีการตรวจสอบการทำงาน เช่น กรณีของนายกสโมสรปี 2515 ที่มีนโยบายไม่ยุ่งเกี่ยวกับการเมือง ดังจะเห็นได้จากการร้องเรียนนายกสโมสรในกรณีที่ตั้งปิดประตูมหาวิทยาลัยเพื่อไม่ให้นักศึกษาเคลื่อนไหวไปสพบพบกับศูนย์กลางนิสิตนักศึกษา³⁸ ด้วยเหตุนี้เองนักศึกษาจึงมีการเคลื่อนไหวเรียกร้องให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้มีคณะกรรมการบริหารและสภานักศึกษาที่มาจากการเลือกตั้งของนักศึกษาทุกคน กลุ่มที่มีส่วนสำคัญในการผลักดันการเปลี่ยนแปลงในครั้งนี้ ได้แก่ สโมสรมักศึกษาชุดสุดท้าย กลุ่มสภาน้ำโดม กลุ่มเศรษฐกิจธรรม และกลุ่มนิติศึกษา ในภายหลังได้รวมตัวกันในนาม “พรรคพลังธรรม” นอกจากจะเป็นกลุ่มผู้นำในการเรียกร้องการเปลี่ยนแปลงแล้ว ยังเป็นกลุ่มที่ดำเนินกิจการต่อจากสโมสรมักศึกษาในรูปขององค์การนักศึกษาอีกด้วย เนื่องจาก “พรรคพลังธรรม” เป็นพรรคที่ได้รับความนิยมสูงสุดหัวหน้าพรรคพลังธรรมในขณะนั้น คือ พีรพล ตรียะเกษม จึงได้ดำรง

³⁸ เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, *มหาวิทยาลัยชีวิต* (กรุงเทพฯ: มูลนิธิสถาบันวิชาการ 14 ตุลาคม 2546), 76.

ตำแหน่งนายกองค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เป็นคนแรก³⁹

ท่ามกลางกระแสเรียกร้องของนักศึกษาให้เปลี่ยนจากสโมสรนักศึกษาไปสู่องค์การนักศึกษา มีเสียงทัดทานจากคณะผู้บริหาร ผู้ทัดทานเรื่องนี้คือ ดร.อดุล วิเชียรเจริญ ได้ให้ทัศนะต่อการเปลี่ยนแปลงครั้งนี้ว่าควรมีการเตรียมความพร้อมทั้งในด้านระเบียบข้อบังคับและการถ่ายโอนอำนาจจากสโมสรนักศึกษาไปสู่องค์การนักศึกษา โดยเจตนาของดร.อดุลนั้นไม่ได้ต้องการล้มเลิกการเปลี่ยนแปลงในครั้งนี้ เพียงแต่ให้ชะลอออกไปจนกว่าจะพร้อม⁴⁰ ท้ายที่สุดแล้วภายหลังจากที่สโมสรนักศึกษาได้ผลักดันร่างข้อบังคับไปสู่ที่ประชุมสภามหาวิทยาลัยและที่ประชุมสภามหาวิทยาลัยได้รับรอง “ข้อบังคับมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ว่าด้วยการปกครองนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พุทธศักราช 2516” เป็นจุดเริ่มต้นขององค์การนักศึกษาในรูปแบบขององค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

2) กระบวนการเปลี่ยนจาก ส.ม.ธ. สู่อ.ม.ธ.

การเปลี่ยนแปลงรูปแบบขององค์กรนักศึกษาจากสโมสรนักศึกษา มาสู่องค์การนักศึกษามีการดำเนินการอย่างค่อยเป็นค่อยไปตามขั้นตอนและระเบียบของมหาวิทยาลัย เริ่มจากการร่างข้อบังคับแล้วส่งให้สภามหาวิทยาลัยพิจารณา เมื่อผ่านการพิจารณาแล้วจึงมีการประกาศ

³⁹ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, *ธรรมศาสตร์และการเมืองเรื่องพื้นที่*, 446.

⁴⁰ “ดร.อดุล:มิได้คัดค้านเลือกตั้งองค์การแต่อยากให้ออพงสภาก่อน,” *มหาวิทยาลัย (กุมภาพันธ์ 2516)*: 1.

ใช้ หลังจากนั้นได้ดำเนินการจัดให้มีการเลือกตั้งองค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์โดยกลุ่มที่เป็นแกนนำในการเรียกร้อง คือ สโมสรนักศึกษาในขณะนั้น ภายหลังจากที่มีกระแสเรียกร้องให้มีการเปลี่ยนแปลง ทางด้านสโมสรนักศึกษาไม่ได้นิ่งเฉย มีการดำเนินการหลายอย่างเพื่อผลักดันให้เกิดข้อบังคับที่จะใช้สำหรับการปกครองตนเองในรูปแบบขององค์การนักศึกษา นอกจากนี้ยังได้ดำเนินการจัดให้มีการเลือกตั้งเพื่อให้มีองค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เป็นชุดแรก ขณะเดียวกันก็ดำเนินการเรียกร้องประชาธิปไตยในระดับชาติไปพร้อมกันด้วย

กระบวนการเริ่มจากคณะกรรมการที่ปรึกษาฝ่ายการนักศึกษาของอธิการบดีได้ร่าง “ร่างข้อบังคับมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ว่าด้วยการปกครองนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พุทธศักราช 2514” จากนั้นได้จัดให้มีการอภิปรายเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงรูปแบบขององค์การนักศึกษาในวันที่ 7 กรกฎาคม 2515 ภายได้ชื่อ “การอภิปรายเรื่องธรรมศาสตร์กับการปกครองในรูปองค์การนักศึกษา” เพื่อให้นักศึกษาได้ร่วมพิจารณาร่างข้อบังคับนี้ รวมไปถึงร่วมรับรู้ถึงหลักการของการปกครองในรูปแบบขององค์การนักศึกษา ภายหลังจากได้มีการแก้ไขร่างข้อบังคับนี้เป็น “ร่างข้อบังคับมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ว่าด้วยการปกครองนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พุทธศักราช 2515” เพื่อจะนำเสนอต่อที่ประชุมสภามหาวิทยาลัย ให้ลงมติประกาศใช้แทน “ข้อบังคับว่าด้วยสโมสรศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พุทธศักราช 2511” ข้อบังคับฉบับใหม่นี้มีวัตถุประสงค์เพื่อให้นักศึกษาได้รับการฝึกฝนตนเองในการปกครองระบอบประชาธิปไตย เพื่อให้เกิดความสามัคคีและความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน รวมไปถึงต้องการให้นักศึกษาฝึกความรับผิดชอบ

ต่อตนเองและสังคม สุดท้ายเพื่อให้ นักศึกษามีบุคลิกภาพพลานามัยที่ดี เข้าสังคมเป็น และฝึกฝนการจัดกิจกรรมให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่ได้กล่าวมาข้างต้น⁴¹

ร่างข้อบังคับนี้ได้แบ่งส่วนการปกครองของนักศึกษาเป็น 2 ส่วน ได้แก่ ส่วนของสภานักศึกษา และส่วนขององค์การบริหาร ทั้งสองส่วนมีที่มาจากการเลือกตั้งของนักศึกษา แต่สโมสรมักศึกษาได้มีหนังสือคัดค้านร่างฉบับนี้ไปยังอธิการบดี⁴² เมื่อวันที่ 15 มกราคม 2516 ว่ามีความไม่เหมาะสมในส่วนที่เกี่ยวกับคุณสมบัติผู้รับเลือกตั้งซึ่งทางมหาวิทยาลัยจำกัดว่าต้องศึกษาอยู่ในระดับปริญญาตรีไม่เกินปีที่ 4 และไม่ให้ผู้ที่จบปริญญาตรีแล้วลงสมัครรับเลือกตั้ง ทางสโมสรมักศึกษาไม่เห็นด้วยกับข้อจำกัดนี้ โดยมีความเห็นว่านักศึกษาควรมีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมตราบเท่าที่ยังคงมีสถานภาพนักศึกษาอยู่ กล่าวโดยสรุปว่าผู้สมัครนั้นหากมีสถานภาพนักศึกษาปริญญาตรีแม้ว่าจะศึกษาเกินปีที่ 4 (นักศึกษาที่เรียนไม่จบภายในระยะเวลา 4 ปี) ก็สามารถสมัครได้ นอกจากนี้ยังมีเสียงคัดค้านจากนักศึกษาคณะเศรษฐศาสตร์คือ นิรمان พัฒนเสรี โดยได้รวบรวมข้อเสนอมี่ต่อร่างข้อบังคับข้อที่ 13 สรุปได้ว่าต้องการให้นักศึกษาที่ลงสมัครรับเลือกตั้งมีความพร้อมในการทำงานให้องค์การนักศึกษา ควรเป็นนักศึกษาที่มีความรับผิดชอบ มีผลการเรียนในเกณฑ์ดีเพื่อไม่ให้งานขององค์การนักศึกษาส่งผลกระทบต่อ การเรียนมากนัก นอกจากนี้ยังเห็นว่าการให้นักศึกษาที่เรียนเกิน 4 ปี

⁴¹ ประยงค์ คงเมือง, *ธรรมศาสตร์ประกาศนาม* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน, 2547), 188-189. (ครบรอบ 70 ปี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์)

⁴² ผู้รักษาการแทนอธิการบดีในขณะนั้น คือ ศาสตราจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์

แต่ยังมีสภาพนักศึกษาเข้าทำงานในองค์การเนื่องจากเป็นผู้ที่ถือว่ามีการประสบการณ์นั้นเป็นเรื่องที่สมควร⁴³ แสดงให้เห็นความตื่นตัวและความสนใจของนักศึกษาที่มีต่อองค์การนักศึกษาเป็นอย่างมาก

ในที่สุดแล้วที่ประชุมสภามหาวิทยาลัยมีมติอนุมัติให้ประกาศใช้ “ข้อบังคับว่าด้วยการปกครองนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พุทธศักราช 2516” (ซึ่งก็คือร่างข้อบังคับปี 2515) ตามมติที่ประชุมสภามหาวิทยาลัยวันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2516⁴⁴ ก่อนการประกาศใช้ข้อบังคับ มีการติดประกาศเพื่อรับสมัครผู้รับเลือกตั้งสภานักศึกษาและกรรมการบริหารองค์การนักศึกษาให้ผู้ที่สนใจสามารถขอรับใบสมัครได้ในวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2516 และยื่นใบสมัครภายในวันที่ 22-28 กุมภาพันธ์ 2516 ณ ที่ทำการสโมสรนักศึกษา โดยได้กำหนดวันเลือกตั้งทั่วไปในวันที่ 2 มีนาคม 2516⁴⁵ แต่ก็มีกรณีเลื่อนวันเลือกตั้งออกไปเนื่องจากยังขาดความพร้อมในการจัดการเลือกตั้งและยังไม่ได้มีการประกาศเปลี่ยนแปลงจากสโมสรนักศึกษาเป็นองค์การนักศึกษาอย่างเป็นทางการจึงได้เลื่อนกำหนดการออกไป⁴⁶ ภายหลังจากที่ได้มีการประกาศยกฐานะจาก “สโมสรนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์” เป็น “องค์การนักศึกษา

⁴³ หอจดหมายเหตุธรรมศาสตร์, แฟ้มที่ (2) มธ. 2.10.1/27 กล่อง 3, ขอเสนอข้อคิดเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับร่างองค์การฯ ข้อ 13

⁴⁴ “ข้อบังคับวินัยนักศึกษา มธ. ผ่านสภา ม. แล้ว,” มหาวิทยาลัย (กุมภาพันธ์ 2516): 1.

⁴⁵ “นายก ส.ม.ธ. เลือกตั้งองค์การ 2 มีนาคมแน่นอน,” มหาวิทยาลัย (กุมภาพันธ์ 2516): 1.

⁴⁶ “เลื่อนเลือกตั้ง อ.ม.ธ. อ้างว่าอาจเป็นโมฆียะ,” มหาวิทยาลัย (มีนาคม 2516): 1.

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์” เมื่อวันที่ 7 มิถุนายน 2516⁴⁷ องค์การที่เกิดขึ้นใหม่นี้มีรูปแบบการจัดองค์กรเลียนแบบมาจากรัฐบาลระดับชาติที่มีฝ่ายบริหารและรัฐสภาเป็นฝ่ายนิติบัญญัติทำหน้าที่ตรวจสอบ

การเลือกตั้งกรรมการบริหารองค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มีขึ้นในวันที่ 11-13 มิถุนายน 2516 ซึ่งเป็นช่วงระยะเวลาปิดภาคการศึกษาทำให้มีนักศึกษามาใช้สิทธิเลือกตั้งเป็นจำนวนน้อยกว่าร้อยละ 40 ผลการเลือกตั้งในครั้งนี้อปรากฏว่า “พรรคพลังธรรม” ได้ชัยชนะในการเลือกตั้งโดยได้ที่นั่งในสภานักศึกษาจำนวน 42 ที่นั่ง จากทั้งหมด 45 ที่นั่ง ได้เข้าบริหารองค์การนักศึกษาโดยมีพีรพล ตรียะเกษม เป็นนายกองค์การนักศึกษาคนแรก⁴⁸ นับเป็นจุดเริ่มต้นขององค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ซึ่งต่อมาเป็นองค์การสำคัญในการจัดกิจกรรมทางการเมืองของนักศึกษาธรรมศาสตร์

หลังจากที่องค์การนักศึกษาชุดแรกได้เข้ามาบริหารงานมีการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยขึ้นมากมาย อาทิ การจัดอภิปรายภายใต้หัวข้อ “เสรีภาพของนิสิตนักศึกษาไทย” เมื่อวันที่ 25 มิถุนายน 2516 และในโอกาสครบรอบวันสถาปนามหาวิทยาลัยวันที่ 27 มิถุนายน 2516 องค์การนักศึกษาได้จัดงานวันที่ระลึกคล้ายวันสถาปนามหาวิทยาลัยปีที่ 39 ขึ้น ในงานนี้มีกิจกรรมทั้งการจัดอภิปราย การแสดงของนักศึกษา รวมถึงการจัดแสดงนิทรรศการประวัติความเป็นมาของมหาวิทยาลัย

⁴⁷ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, *ธรรมศาสตร์และการเมืองเรื่องพื้นที่*, 446.

⁴⁸ เรื่องเดียวกัน, 444-446.

แต่กิจกรรมทางการเมืองที่สำคัญภายใต้การผลักดันขององค์การนักศึกษา คือ กรณี 14 ตุลาคม 2516 ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่นักศึกษาชุมนุมเรียกร้องรัฐธรรมนูญและประชาธิปไตยจากรัฐบาลเผด็จการของจอมพลถนอม องค์การนักศึกษามีส่วนร่วมจัดการชุมนุมภายในมหาวิทยาลัยและประสานงานกับศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย เหตุการณ์เริ่มจากการที่รัฐบาลจับกุมนักศึกษา อาจารย์ และนักการเมืองเพียงเพราะว่าพวกเขาออกมาเรียกร้องประชาธิปไตย⁴⁹ องค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มีความเคลื่อนไหวในกรณีนี้โดยการชุมนุมประท้วงในวันที่ 8 ตุลาคม 2516 มีการปิดโปสเตอร์ นำไข่มาลำประตู่ห้องเรียน บางส่วนที่นำไปเผาโปสเตอร์หยอดตามรถกูแจ ผู้กระทำการส่วนใหญ่เป็นคนของพรรคพลังธรรม เข้าวันที่ 9 ตุลาคม 2516 ซึ่งเป็นวันสอบภาคแรกของมหาวิทยาลัย มีการจัดปราศรัยบนเวทีบริเวณลานโพธิ์ธรรมศาสตร์ ผู้ปราศรัยคือ เสกสรรค์ ประเสริฐกุล ที่ในเวลาต่อมามีบทบาทสำคัญในการชุมนุมประท้วงวันที่ 14 ตุลาคม เป็นเหตุให้ทางมหาวิทยาลัยต้องงดการสอบ อาจารย์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 205 คน ทำหนังสือยื่นต่อนายกรัฐมนตรีขอให้พิจารณาปล่อยบุคคลที่ถูกจับกุมตัวไว้เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดสถานการณ์การชุมนุมประท้วงลุกลามในเวลาต่อมามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้กลายมาเป็นศูนย์กลางการชุมนุมประท้วงของเหล่านักศึกษา ไม่เพียงแต่นักศึกษาธรรมศาสตร์แต่ภายหลังจากวันที่ 10 ตุลาคม 2516 ที่มีการรายงานข่าวตามหน้าหนังสือพิมพ์กรณีการชุมนุมประท้วงของนักศึกษาธรรมศาสตร์ นักศึกษาจากหลากหลายสถาบันหลั่งไหลเข้ามาร่วมชุมนุม ภายหลังศูนย์กลาง

⁴⁹ สมาชิกของกลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญ นำโดยนายธีรยุทธ บุญมีได้ทำการเดินแจกใบปลิวเรียกร้องรัฐธรรมนูญ และโดนตำรวจนครบาล และสันติบาลจับกุมตัว

นิสิตนักศึกษาได้เข้าร่วมด้วย ทำให้การชุมนุมประท้วงของนักศึกษา มีความเข้มแข็งขึ้นและจำนวนผู้เข้าร่วมชุมนุมประท้วงเพิ่มมากขึ้นจนต้องเคลื่อนขบวนจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ไปสู่นครราชดำเนินในวันที่ 13 ตุลาคม 2516 จนในที่สุดก็สามารถชุมนุมประท้วงเพื่อเรียกร้องรัฐธรรมนูญได้สำเร็จ ในวันที่ 14 ตุลาคม 2516 แม้ว่าจะเกิดความรุนแรงและมีผู้เสียชีวิตจากเหตุการณ์ในครั้งนี้ แต่ก็สามารถนำประชาธิปไตยกลับมาสู่การเมืองไทยได้⁵⁰

กรณี 14 ตุลาคม 2516 ที่ได้กล่าวมาข้างต้นนั้นแสดงให้เห็นว่าองค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์นั้นไม่ได้เป็นฝ่ายรับผลกระทบจากสถานการณ์ทางการเมืองแต่เพียงฝ่ายเดียว เพราะจากการชุมนุมประท้วงเพื่อเรียกร้องรัฐธรรมนูญและประชาธิปไตยที่องค์การนักศึกษาเป็นแกนนำในการผลักดันกิจกรรมทางการเมืองนี้ส่งผลต่อสถานการณ์ทางการเมืองเช่นเดียวกัน เสกสรรค์ ประเสริฐกุล ผู้นำนักศึกษาในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ได้กล่าวไว้ในบทความเรื่อง “ธรรมศาสตร์กับ 14 ตุลาคม: ความทรงจำของผู้รู้เห็น” ว่า

“ธรรมศาสตร์คงจะไม่ใช่มูลนิธิเริ่มการต่อสู้ 14 ตุลาคม ถ้าก่อนหน้านี้หนึ่งปีไม่มีการเปลี่ยนแปลงในระบบการปกครองของนักศึกษา . . . ปลายปี 2515 การผลักดันให้เปลี่ยนเป็นระบบองค์การและสภานักศึกษาประสบความสำเร็จ . . . พุทธอีกแบบก็คือธรรมศาสตร์กลายเป็นภาพจำลองของอุดมคติทางการเมืองในระดับชาติ เป็นดอกไม้ประชาธิปไตยดอกแรกๆ ที่เบ่งบานขึ้น

⁵⁰ เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, มหาวิทยาลัยชีวิต, 76-85.

มาภายใต้ความร้อนแรงของระบอบเผด็จการ”⁵¹

จากทั้งหมดที่ได้กล่าวมาข้างต้นแสดงให้เห็นว่าสโมสรมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และองค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มีพัฒนาการที่สอดคล้องกับบริบททางการเมืองและส่งผลกระทบต่อกันตลอดเวลา โดยสโมสรมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในระยะเริ่มต้นคือปี 2484-2501 นั้น มีที่มาจากการเลือกตั้ง และมีเสรีภาพในการจัดกิจกรรมค่อนข้างสูงเพราะอยู่ในบริบททางการเมืองที่ค่อนข้างเอื้ออำนวย อีกทั้งมีรัฐบาลที่มาจากเลือกตั้ง กระทั่งปี 2502 สโมสรมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ต้องดำเนินงานภายใต้ข้อบังคับสโมสรมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2502 เป็นเหตุให้ถูกควบคุมการทำกิจกรรมอย่างมากจากอธิการบดีมหาวิทยาลัย และคณะกรรมการบริหารสโมสรมหาวิทยาลัยซึ่งไม่ได้มีที่มาจากการเลือกตั้ง สอดคล้องกับบริบททางการเมืองในขณะนั้นที่อยู่ในช่วงเผด็จการทหารที่ไม่ต้องการให้นักศึกษามีกิจกรรมทางการเมือง ภายหลังสภาวะการณ์ทางการเมืองเริ่มผ่อนคลายขึ้นอีกครั้ง เกิดการเรียกร้องของนักศึกษาให้มีการเปลี่ยนรูปแบบจากสโมสรมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ซึ่งมีเสรีภาพในการทำกิจกรรมมากขึ้น มีที่มาจากการเลือกตั้งและมีการจัดองค์กรเหมือนกับระบบการเมืองในระบบประชาธิปไตย การเรียกร้องให้เปลี่ยนรูปแบบองค์กรนักศึกษาในครั้งนี้เกิดขึ้นพร้อมกับการเรียกร้องประชาธิปไตยของนักศึกษา ในที่สุดแล้วก็จบลงด้วยบรรยากาศของความเป็นประชาธิปไตยภายหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2514 แต่แล้วประวัติศาสตร์ก็เหมือนจะวนกลับมาที่เดิมเมื่ออำนาจเผด็จการทหารได้ถูกฟื้นฟู พร้อมกับการควบคุมกิจกรรมของนักศึกษาผลคือ องค์การนักศึกษาได้ถูกเปลี่ยนกลับมาเป็น สโมสร

⁵¹ เรื่องเดียวกัน, 76.

นักศึกษาอีกครั้งหนึ่งในปี 2519 ภายใต้อำนาจเผด็จการทหาร จนกระทั่งมีการเรียกร้องของนักศึกษาให้เปลี่ยนกลับมาเป็นองค์การนักศึกษาอีกครั้งในปี 2522 จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่าพัฒนาการของสโมสรนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และองค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์นั้นมีความสอดคล้องกับบริบททางการเมืองในแต่ละช่วงเวลาเป็นอย่างมาก และกิจกรรมขององค์การนักศึกษากับสภามหาวิทยาลัยทางการเมืองก็ส่งผลกระทบซึ่งกันและกันอย่างชัดเจน

บรรณานุกรม

หนังสือ

กัณหา แสงฉายา. “สังเขปวรรณกรรมไทยสมัยใหม่ตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงยุค ‘ป่าแตก’ .” ใน *ปริทรรศน์วรรณกรรมไทยสมัยใหม่*, 13–43. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสถาบันวิชาการ 14 ตุลาคม, 2546.

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. *ธรรมศาสตร์และการเมืองเรื่องพื้นที่*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2548.

———. *รายงานการวิจัย เรื่อง ประวัติมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*. กรุงเทพฯ: เสนอต่อสถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2532.

ประยงค์ คงเมือง. *ธรรมศาสตร์ประกาศนาม (ครบรอบ 70 ปีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์)*. กรุงเทพฯ: มติชน, 2547.

ประจวบ อัมพะเสวต. *พลิกแผ่นดิน ประวัติการเมืองไทย 24 มิถุนายน 2475 - 14 ตุลาคม 2516*. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ, 2543.

———. *พลิกแผ่นดิน ตอน ขบวนการสังคมนิยมในไทย*. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ, 2546.

ประจักษ์ ก้องกีรติ. “ก่อนจะถึง 14 ตุลา: ความเคลื่อนไหวทางการเมือง
เมืองวัฒนธรรมของนักศึกษาและปัญญาชนภายใต้ระบอบ
เผด็จการทหาร (พ.ศ. 2506-2516).” ปริญญาหมอบัณฑิต, คณะ
ศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2545.

ประจักษ์ ก้องกีรติ. *และแล้วความเคลื่อนไหวก็ปรากฏ การเมือง
วัฒนธรรมของนักศึกษาและปัญญาชนก่อน 14 ตุลา*. กรุงเทพฯ:
สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2548.

สโมสรมักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. *การอภิปรายเรื่อง
ธรรมศาสตร์กับการปกครองในรูปองค์การนักศึกษา*. กรุงเทพฯ:
ม.ป.พ., 2515.

เสกสรรค์ ประเสริฐกุล. *มหาวิทยาลัยชีวิต*. กรุงเทพฯ: สามัญชน, 2546.

หนังสือพิมพ์

“ดร.อดุล:มิได้คัดค้านเลือกตั้งองค์การแต่อยากให้รอฟังสภาก่อน.”
มหาวิทยาลัย (กุมภาพันธ์ 2516): 1.

“ธรรมนูญองค์การน.ศ.ม.ธ.อาจเป็นหมันด้วยเหตุสุดวิสัย.” *มหาวิทยาลัย*
(กรกฎาคม 2515): 1.

“นายก ส.ม.ธ.” *มหาวิทยาลัย* (สิงหาคม 2515): 4.

“นายก ส.ม.ธ. เลือกตั้งองค์การ 2 มีนาคมแน่นอน.” *มหาวิทยาลัย*
(กุมภาพันธ์ 2516): 1.

“นายก ส.ม.ธ. ว่า “นักศึกษาไม่สนใจนโยบายเท่ากับละเลยสิทธิของตน”.

มหาวิทยาลัย (กรกฎาคม 2514): 1 และ 12.

“เลื่อนเลือกตั้ง อ.ม.ธ. อ้างว่าอาจเป็นโมฆียะ.” มหาวิทยาลัย (มีนาคม

2516): 1 และ 12.

“สโมสรรชชุดสุดท้าย?” มหาวิทยาลัย (มิถุนายน 2514): 3 และ 10.

สัมพันธ รัตนติลล ญ ฎเกิต. “นายกส.ม.ธ. นายสัมพันธ เศรษฐาภรณ์.”

มหาวิทยาลัย (สิงหาคม 2515): 4.

เสนอ สามีญบุตร. “องค์การฯ กับการแสวงหาของนักศึกษา.”

มหาวิทยาลัย (มกราคม 2516): 1.

“องค์การ น.ศ. ผ่านสภามหาวิทยาลัยแล้วคาดเลือกตั้งใน 2 มีนาคมนี้

แน่นอน.” มหาวิทยาลัย (กุมภาพันธ์ 2516): 1 และ 10.

“องค์การนักศึกษา ม.ธ อาจเสร็จทันในปีหน้า.” มหาวิทยาลัย (กรกฎาคม

2515): 1 และ 12.

“องค์การฯกับการแสวงหาของนักศึกษา.” มหาวิทยาลัย (มกราคม

2516): 1.

เอกสารจากหอจดหมายเหตุ

หอจดหมายเหตุธรรมศาสตร์, B 1.1.13/70 “สโมสรรนักศึกษา มธ. พรรค

นักศึกษาในมหาวิทยาลัย.”

หอจดหมายเหตุธรรมศาสตร์, (2) มธ. 2.10.2/3 กล่อง 1 “ข้อบังคับมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ว่าด้วยสโมสรมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พุทธศักราช 2502.”

หอจดหมายเหตุธรรมศาสตร์, (1) พสพ.3.7/1 “ข้อบังคับมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ว่าด้วยการปกครองนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พุทธศักราช 2516.”

หอจดหมายเหตุธรรมศาสตร์, (2) มธ. 2.10.1/27 กล่อง 3 “ขอเสนอข้อคิดเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับร่างองค์การฯ ข้อ 13.”

หอจดหมายเหตุธรรมศาสตร์, (2) มธ. 2.10.1/27 กล่อง 3 “โครงร่างองค์การนักศึกษา.”

หอจดหมายเหตุธรรมศาสตร์, (2) มธ. 2.10.1/27 กล่อง 3 “ชี้แจงข้อเท็จจริงการร้องเรียนของนายก สมธ.”

หอจดหมายเหตุธรรมศาสตร์, (2) มธ. 2.10.1/27 กล่อง 3 “แต่งตั้งคณะกรรมการบริหารองค์การนักศึกษา (ปีการศึกษา 2516).”

หอจดหมายเหตุธรรมศาสตร์, (2) มธ. 2.10.1/27 กล่อง 3 “เรื่องนักศึกษาอภิปรายเรื่องข้อบังคับสโมสรมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พุทธศักราช 2501.”

หอจดหมายเหตุธรรมศาสตร์, (2) มธ. 2.10.1/34 กล่อง 3 “แต่งตั้งกรรมการสโมสรมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.”